

TERMINOLOGY STUDIES. ТЕРМІНОЗНАВСТВО

УДК 811.124:712:63(062.21)

ЛАТИНСЬКІ ТЕРМІНИ, ВЖИВАНІ У ПРАВИЛАХ УТРИМАННЯ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ТА ОЦІНЦІ ОБ'ЄКТІВ РЕКРЕАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

І. І. ВАКУЛИК, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: vakulyk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4812-7719

Анотація. У багатьох мовах інтернаціоналізми ототожнюються за формою і слугують перекладними еквівалентами одне одного. Широко вживаючись у науковій, соціальній і політичній сферах, вони активно поповнюють різні фахові термінології та слугують елементами будови термінів. Мета дослідження. Проаналізувати семантичне поле термінів, вживаних при інвентаризації зелених насаджень, а також встановити шляхи запозичень цих термінів до сучасної української мови. Матеріали і методи дослідження. Проведене дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових методів аналізу, синтезу й порівнянні. Робота здійснювалась у рамках проекту № 110/551-пр «Розробка новітніх принципів створення реєстру цінних рослин парків і скверів м. Києва на основі термінологічних стандартів». Обговорення. За походженням терміни сучасної української мови, у складі яких вичленовуємо фінальний терміноелемент *-ці/ї/- / -аці/ї/-*, є латинськими, однак вони отримали децю зміненого вигляду. Однак, незалежно від того, у який спосіб вони були утворені, латинський елемент *-тіо* використовується не лише із семантикою «процес» або «дія». Він може входити до складу інших фінальних терміноелементів, тобто виконувати роль форманта при створенні похідних термінів. Висновки. Мови, перебуваючи у постійній взаємодії, інтенсивно впливають одна на одну. Відповідно і підсистеми мови знаходяться у постійному русі.

Ключові слова: інвентаризація, зелені насадження, терміни, інтернаціоналізми

Актуальність. Інтернаціональна лексика давно стала матеріалом для лінгвістичних досліджень. У багатьох мовах інтернаціоналізми ототожнюються за формою і слугують перекладними еквівалентами одне одного. Широко вживаючись у науковій, соціальній і політичній сферах, вони активно поповнюють різні фахові термінології та слугують елементами будови термінів. Внаслідок міжмовної взаємодії з'являються нові терміни типу *піар*, *департаменталізація*, *людоманія*, *альтерглобалізм*. Така закономірність викликана розвитком науки, техніки,

культури, суспільства в цілому та пов'язана з соціальною зумовленістю [9]. Значну роль при цьому відіграють Інтернет та засоби мас-медіа.

Аналіз публікацій. Науковцями неодноразово піднімалися питання, пов'язані із розглядом шляхів та способів проникнення елементів класичного походження до систем різних мов [2], що свідчить про значимість цих терміноелементів у нових європейських мовах (див. праці А. Мейє, В. Жирмунського, Д. Лотте, В. Акуленка, Ф. Нікітіної, І. Білодіда, Т. Кияка, І. Кочан тощо) [3]. Проте

© І. І. Вакулик

дослідження, пов'язані з інтернаціональною лексикою у ботанічній термінології, і інвентаризацією зелених насаджень зокрема, не проводились. Відтак це і стало причиною групування термінів, аби виявити закономірності їх творення, дослідивши семантичні зміни, що відбулися на нинішньому етапі їх функціонування.

Мета дослідження. Проаналізувати семантичне поле термінів, вживаних при інвентаризації зелених насаджень, а також встановити шляхи запозичень цих термінів до сучасної української мови.

Матеріали і методи дослідження. Проведене дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових методів аналізу, синтезу й порівнянні. Робота здійснювалась у рамках проекту № 110/551-пр «Розробка новітніх принципів створення реєстру цінних рослин парків і скверів м. Києва на основі термінологічних стандартів».

Результати дослідження та їх обговорення. За походженням терміни сучасної української мови, у складі яких вичленуємо фінальний терміноелемент *-ci/j/- /-aci/j/-*, є латинськими. Такі терміни отримали дещо зміненого вигляду у формі N. Sg. порівняно з латинською (пор.: *меліорація, міграція, орієнтація, констатація* etc.). Фінальний елемент цих термінів – це змінений латинський суфікс *-tio, -tion(is)* іменників 3 відміни жіночого роду. Відкинувши флексію *-is*, одержуємо основу, що перейшла до сучасних європейських мов без змін (зокрема, у сучасну французьку) і має конкретне лексичне значення, а також є виразником граматичного значення: *орієнтація, фільтрація, експлуатація* (напр.: орієнтація за сторонами світу; експлуатація об'єктів зеленого господарства). У латинській мові слова з суфіксом *-tio, -tion(is)* утворюються від дієслівної основи (супіна, що закінчується на *-t*) і позначають у

семантиці деривата дію (*nomen actionis*) у розвитку: просто дію; результат дії; повторюване явище; і дію, і результат. Напр., від лат. *foedero, avi, atum, are* «установлювати союз», *reservo, avi, atum, are* «оберігати», *associo, avi, atum, are* «приєднувати», *adapto, avi, atum, are* «застосовувати», *condenso, avi, atum, are* «стискати», *convenio, veni, ventum, ire* «сходитись, наближуватись», *expono, posui, positum, ere* «виставляти напоказ», *tendo, tetendi, tensum, ere* «спрямовувати, прагнути, тримати курс», *fungor, functus sum, fungi* «виконувати» утворилися українські *федерація, резервація, асоціація, конденсація, конвенція, експозиція, тенденція, функція* відповідно (напр., Міжнародна федерація ландшафтних архітекторів, резервації диких тварин, резервації однорідних фітоценозів, конденсація пари як елемент водного режиму ґрунту, асоціація однорідних фітоценозів, Європейська ландшафтна конвенція, експозиції схилів гірських ландшафтів, експозиція тропічних екзотів, тенденції розвитку, функції здорового середовища, інженерно-захисна функція озеленення, функція паркової зони, основні функції заповідників, огорожувальна функція живоплотів).

Терміни з фінальним елементом *-tio* можуть утворюватися від основ іменників: *плантація > planta, ae f* «рослина», *гуміфікація > humus, i m* «ґрунт, земля» (напр., лісові плантації, гуміфікація вищих рослин). У складі таких утворень виділяємо терміноелементи, які не тільки виконують словотворчу функцію, але й узагальнюють ознаки предметів або явищ. Напр., поєднання ініціальних терміноелементів *com-, re-, sub-, des-, micro-, de-, intra-, trans-* та дієслівних основ дало такі терміни, як *композиція* (напр., орнаментальна композиція, асиметрична композиція, рослинні композиції, глибинно-просторова

композиція, монументальні композиції, композиції об'єкта, архітектурно-художня композиція, просторові композиції, садово-паркові композиції, композиції регулярних парків, композиції із квітів), *реконструкція* (напр., реконструкції озеленення об'єктів ландшафтної архітектури, реконструкції об'єктів зеленого господарства, реконструкції флори і фауни, реконструкції насадження, реконструкції в архітектурній графіці), *деградація*, *деструкція* (напр., деструкція ландшафту, деградації ґрунтів, деградація ландшафту, таксономічна деградація), *інтродукція*, *трансформація* (напр., інтродукція деревостанів, трансформації у геоботаніці), *субасоціації*, *мікроасоціаціями* (напр.: Асоціація, подібно до виду, в якому виділяють внутривидові відмінності, може мати одиниці нижчого рангу, котрі називають чи мікроасоціаціями). Аналіз цих термінів і подібних їм показує, що терміни з фінальним терміноелементом *-tio-* / *-atio-* створюють ініціально-фінальний каркас моделі (напр., *концентрація*, *дезинформація*, *дезорієнтація*, *рееміграція* etc.). Такі терміни утворюються від основи дієслова.

Фінальний тип утворення властивий тим термінам, до складу яких увіходять основи латинських прикметників. Презентувати даний тип можуть терміни *інтеграція* (англ. *integration*, нім. *Integration* f); *меліорація* (нім. *Melioration* f; *комунікація*). Латинськими основами для цих термінів будуть: *integer*, *gra*, *grum* «цілий, неушкоджений» > *integratio*, *ōnis* f; *melior*, *ius* (*gradus comparativus* до *bonus*, *a*, *um*) «кращий» > *melioro*, *āvi*, *ātum*, *āre* «поліпшувати, удосконалювати» > *melioratio*, *ōnis* f «поліпшення, удосконалення»; *communico*, *āvi*, *ātum*, *āre* «узагальнювати» > *communis*, *e*

«загальний» (напр.: прокладання комунікацій).

Терміни з фінальним елементом *-ці/j/-* / *-аці/j/-* можуть утворюватися складанням основ (напр., основи прикметника та основи іменника – *аерація*: *аерація* газону, *аерація* ґрунту). Цей спосіб утворення термінів малопродуктивний і значно поступається афіксації.

Однак, незалежно від того, у який спосіб були утворені терміни з фінальними терміноелементами *-ці/j/-* / *-аці/j/-*, латинський елемент *-tio* використовується не лише із семантикою «процес» або «дія». Він може входити до складу інших фінальних терміноелементів, тобто виконувати роль форманта при створенні похідних термінів (пор., два вегетаційні періоди, класифікаційна ознака визначення типу ґрунту, таксаційний інструмент, гармонія у пропорційності, таксаційно-фітоценотичні ознаки, емоційне сприйняття, композиційні осі, композиційні райони, рекреаційної дигресії, рекреаційне навантаження, рекреаційне використання, рекреаційні зони, сади, сквери та майданчики, рекреаційні ландшафти, рекреаційна ємність, рекреаційне навантаження, композиційний прийом). Напр.: Композиційна схема відображає взаємозв'язки штучних та природних компонентів ансамблю. Як правило видові точки «нализуються» на композиційну вісь. Рекреаційне та декоративне призначення виконують акваценози. Санітарно-оздоровчі та рекреаційні якості берегоукріплювальних насаджень.

Але на цьому етапі поєднання терміноелемента з іншими, що мають процесуальну семантику, відбувається десемантизація. Латинський елемент втрачає свій статус терміноелемента, переходячи до розряду формотворчих афіксів.

За термінами з фінальними терміноелементами *-ці/ї/-/аці/ї/-* закріплені два типи значень. Вони можуть бути або конкретними, тобто вказувати на конкретну дію, або абстрактними, тобто узагальнювати дію. Терміни з таким терміноелементом «не являють собою єдиного семантичного ряду» [1, с. 111].

У ботанічній термінології часто зустрічається терміноелемент *-ізаці/ї/-*, який можна розглядати як варіант терміноелемента *-аці/ї/-*. Терміноелемент *-ізаці/ї/-* утворився внаслідок перерозкладу (тобто у структурно виділюваній основі, яка складала певну звукову єдність, дієслівний елемент *-із-* був приєднаний до форманта абстрактної предметності *-аці/ї/-*) [1, с. 111-112]. Внаслідок цього утворився ряд похідних термінів із розширенням значення (пор.: проектні організації, композиційна організація, організація системи водовідведення, організації масового відпочинку, організації невиснажливого використання озелених територій, структурно-функціональна організація, що характерна для екосистем; урбанізація території; гібридизація; бутонізація як фаза розвитку рослин – під час якої з квіткових бруньок формуються пуп'янки, які, розпускаючись, утворюють квіти; естетизація середовища; акліматизація рослини; ефіризація, яку застосовують при вигонці рослин; паспортизація зелених насаджень; інвентаризація рослин).

Терміни, у складі яких виділяється терміноелемент *-ізаці/ї/-*, можуть мотивуватися латинськими *nomina substantiva, adjectiva, verba* або бути запозиченими з французької мови (напр., *desorganisation, valorisation, realisation, organisation, localisation*). Від основ латинських іменників були утворені терміни *індустріалізація, дезіндустріалізація* < лат. *industria, ae*

f «старанність, працьовитість» < *industrius, a, um* «діяльний»; *демонетизація* < лат. *moneta, ae f* «монета, гроші»; *департаменталізація* (напр., департаменталізація за споживачами, департаменталізація за географічним положенням) < лат. *pars, partis f* та *mens, mentis f*. Від основ прикметників 1-2 відміни – терміни *приватизація, реприватизація* < лат. *privatus, a, um* «приватний, що знаходиться в особистому користуванні»; *колективізація* < лат. *collectivus, a, um* «збірний»; *індивідуалізація* < лат. *individuus, a, um* «нерозділений, нероздвоєний». Здебільшого формотворчими послужили латинські прикметники 3 відміни (напр., лат. *naturalis, e* «створений природою», «натуральний» > *натуралізація, денатуралізація, ренатуралізація*; лат. *rationalis, e* 1) «заснований на абстракції», 2) «розумний» > *раціоналізація*; лат. *legalis, e* «правовий, юридичний» > *легалізація*; лат. *municipalis, e* 1) «муніципальний»; 2) «провінційний» > *муніципалізація* etc). Від дієслівних основ були утворені терміни *інвентаризація* < лат. *inventarium, i n* «опис майна, інвентар» < *invenio, veni, ventum, ire* «відшукувати, дізнаватися; уможливлювати»; *націоналізація, денаціоналізація, інтернаціоналізація* < лат. *natio, ōnis f* «плем'я, народність, народ» < *nascor, natus sum, nasci* «народжуватися, відбуватися» тощо.

Висновки. Таким чином, у термінах із фінальним терміноелементом *-тіо-*, представлених новими мовами, не відбулися зміни при визначенні граматичного роду. Однак такий розподіл термінів із фінальним терміноелементом *-ізаці/ї/-* на основі є умовним, оскільки основи можуть одночасно стосуватися різних категоріальних типів – дієслівного (якщо основи співвідносні з дієслівним елементом *-ізува-*) та іменного (коли

основи походять від іменників). «Деривати на позначення дії структурно наближаються до основ іменників, але семантично вони стоять ближче до дієслів, тому нема підстав говорити про повну співвіднесеність дериватів з основами іменників» [5, с. 71]. Отже, можна стверджувати, що фінальні терміноелементи *-ці/ї/-* та *-ізаці/ї/-* перебувають у синонімічних

відношеннях. Терміноелементу *-аці/ї/-* належить більш узагальнена функція, терміноелемент *-ізаці/ї/-* формує значення термінів (напр., *організація, переорганізація, реорганізація, дезорганізація; муніципалізація, демуніципалізація, націоналізація, денационалізація, інтернаціоналізація, паспортизація*).

Список використаних джерел

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г. Морфеміка української мови. Київ: Наукова думка, 1987. 212 с.
2. Вакулик І. І. Формирование научной картины мира в современном языковом пространстве. Мовні і концептуальні картини світу. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2013. Вип.43. Ч.1. С.203-209.
3. Вакулик І. І. Давньогрецька та латинська мови як джерело сучасної наукової термінології. Київ: НУБіП України, 2014. 237 с. : табл.
4. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір : Монографія. У 2-х т. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005. Т. 1. 431 с.
5. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1977. 246 с.
6. Крижанівська Н. Я. Основи ландшафтного дизайну: Підручник. Київ: Ліра, 2008. 204 с.
7. Новий словник іншомовних слів: близько 40000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хомяк, А. А. Демянюк; За ред. Л. І. Шевченко. Київ: Арії, 2008. 672 с.
8. Шинкарук В. Д., Балалаєва О. Ю., Вакулик І. І. *Lingua Latina agrobiologica*. Київ : Міленіум, 2017. 528 с.
9. Vakulyk I. I. The impact of globalization on modern terminology. Cross-cultural and trans-national

perspectives. Herceg Novi, Montenegro: Enieda, 2010. p. 144.

References

1. Bezpoiasko, O. K., Horodenska, K. (1987) Morfemika ukrainsoi movy [Morfemika Ukrainian language]. K.: Scientific Opinion, 212
2. Vakulyk, I. I. (2013) Formirovanie nauchnoj kartiny mira v sovremennom yazykovom prostranstve [Formation of the scientific picture of the world in the modern language space]. Movni i kontseptualni kartyny svitu, 43, 1, 203-209.
3. Vakulyk, I. I. (2014) Davnohretska ta latynska movy yak dzherelo suchacnoi naukovoї terminolohii [Greek and Latin as a Source of Compound Scientific Terminology Ancient]. K. : NUBiP of Ukraine, 237.
4. Hrodzynskiy, M. D. (2005) Piznannia landshaftu: mistse i prostir [Landscaping: Missile and Pros]. K. : VPTs «Kyivskiy universytet», 431.
5. Danilenko, V. P. (1977) Russkaya terminologiya: Opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian terminology: Experience of linguistic description]. M. : Science, 246.
6. Kryzhanivska, N. Ia. (2008) Osnovy landshaftnoho dyzainu [Basic landscape design]. K. : Lira, 204.
7. Shevchenko, L. I., Nika, O. I., Khomiak, O. I., Demianiuk, A. A. (2008) Novyi slovnyk inshomovnykh sliv [New dictionary of words]. K. : Arii, 672.
8. Shynkaruk, V. D., Balalaieva, O. lu., Vakulyk, I. I. (2017) *Lingua Latina*

agrobiologica [Latin agrobiological]. K. :
Milenium, 528.
9. Vakulyk, I. I. (2010) The impact of
globalization on modern terminology.

Cross-cultural and trans-national
perspectives. Herceg Novi, Montenegro:
Enieda, 144.

LATIN TERMS USED IN REGULATIONS OF MAINTENANCE OF GREEN PLANTINGS AND EVALUATION OF OBJECTS OF RECREATIONAL IMPORTANCE

I. I. Vakulyk

Abstract. *In many languages, internationalisms are identified by form and serve as transferable equivalents of each other. Being widely used in scientific, social and political spheres, they actively replenish various professional terminologies and serve as elements of terms formation. As a result of interlingual interaction, new terms appear. This is due to the development of science, technology, culture, society in general and related to social preconditions.*

The aim of the study: *to analyze the semantic field of terms used in the inventory of green plantings, as well as to find out the ways these terms were borrowed into modern Ukrainian language.*

Study materials and methods. *The study is based on the use of general scientific methods of analysis, synthesis and comparison. The work was carried out within the project framework № 110/551-pr «The development of the newest principles for building up the register of valuable plants of parks and squares in Kyiv based on terminology standards»*

Discussion. *By the origin, the terms of modern Ukrainian language, of which we dismember the final terminological element -ці/j/- / -аці/j/-, are Latin, but they got changed. However, regardless of the way they were formed, the Latin element -tio is used not only with the semantics «process» or «action». It may be a part of other final terminological elements, i.e. to serve as a formant when creating derivative terms.*

Conclusion. *Languages, being in a constant interaction, affect each other intensely. Accordingly, the subsystems of the language are in constant motion.*

Keywords: *inventory, green plantings, objects of recreational importance, terms, internationalism*